Horowicz Śmiertelność ludności
żydowskiej

Z prac Wydziału Statystycznego przy Zarządzie
Warszawskiej Gminy Starozakonnych.

II.

Śmiertelność ludności żydowskiej m. Warszawy w roku 1912

OPRACOWAŁ
KAZIMIERZ HOROWICZ
DR. FIL.

WARSZAWA 1913.
Czcionkami Drukarni Naukowej, Mazowiecka 8.

Z prac Wydziału Statystycznego przy Zarządzie Warszawskiej Gminy Starozakonnych wyszło z druku:

I. Dane o składce gminnej za 10-ciolecie 1903—1912.

Jako następna publikacja ukaże się:

III. Obraz porównawczy budżetów Warszawskiej Gminy Starozakonnych za 10-ciolecie 1903—1912.

Warszawska Gmina Starozakonnych posiada różnorodne źródła dla prac demograficznych, Źródło zasadnicze to księgi ludnościowe, prowadzone przez duchownych.

Duchowni żydowscy m. Warszawy, aczkolwiek nie są urzędnikami stanu cywilnego, są obowiązani prowadzić książki o ruchu ludności w ścisłem tego słowa znaczeniu, jakoteż o tych zjawiskach statystyki moralnej, które mają związek z ruchem ludności: o ślubach i rozwodach.

Jeżeli jednak chodzi specjalnie o śmiertelność, to obok ksiąg ludnościowych, prowadzonych przez duchownych, istnieje jeszcze jedno niemniej ważne źródło, a mianowicie t. zw. Kontrola Zmarłych, prowadzona przez Wydział Pogrzebowy.

Przez książkę tę musi przejść każdy osobnik wyznania mojżeszowego, pochowany na cmentarzach żydowskich, utrzymanych przez Gminę, a więc zmarły w Warszawie, lub po śmierci do Warszawy przywieziony.

Kontrola Zmarłych nie jest pomyślana statystycznie. Brak w niej wielu bardzo ważnych danych. jak np. dnia śmierci (podany jest tylko dzień pogrzebu), przyczyny śmierci, wieku i stanu cywilnego matki przy noworodkach martwych i oseskach i t. p.

Od lipca roku bieżącego zaprowadzona została ważna zmiana.

Wydział Pogrzebowy jest obowiązany wypełnić o każdym zmarłym specjalną kartę statystyczną, zawierającą wszystkie te dane, które dla celów statystyki są nieodzowne, to też począwszy od roku przyszłego regestracja śmiertelności przy Gminie Starozakonnych prowadzona będzie wzorowo.

Materjał, który posłużył do pracy niniejszej, zaczerpnięty został głównie z Kontroli Zmarłych obok ksiąg, prowadzonych przez duchownych, raportów Szpitala Żydowskiego na Czystem i danych, dostarczonych łaskawie przez inne Szpitale Warszawskie.

Cały ten materjał w formie surowej miał dużo braków pierwszorzędnych.

Z tego względu materjał ten należało poddać ścisłej krytyce, wskazanej przez teorję i umożliwionej przez praktykę.

Ponieważ na cmentarzach Żydowskich pochowano w roku 1912 5300 osób, a więc liczbę stosunkowo niewielką, co do całego materjału przeprowadzona była identyfikacja t. j. co do każdego osobnika, zanotowanego w Kontroli Zmarłych, przeprowadzone zostały badania dodatkowe.

Wielka ta praca doprowadziła do tego, że materjał, zbadany poniżej, dotyczy *faktycznie* ludności żydowskiej m. Warszawy (15 cyrkułów policyjnych), zmarłej w roku 1912 i faktycznie na terytorjum miasta zamieszkałej.

Należy bowiem pamiętać, że Gmina Warszawska ponosi ciężar chowania na swoich cmentarzach licznych osobników, zamieszkałych w miejscowościach podmiejskich, lub nawet okolicy dalszej, a szukających w Warszawie pomocy lekarskiej, jakoteż zamieszkałych i zmarłych poza Warszawą, a pochowanych w Warszawie.

Jak liczby te przedstawiały się w roku 1912, wskazuje Tablica 1.

Tablica 1.

Zmarli, pochowani na cmentarzach, utrzymywanych przez Warszawską Gminę Starozakonnych, według miejsca zamieszkania.

Miejsce zamieszkania	Liczba zmarłych	%
Warszawa	5030	94,9
Okolica podmiejska	198	3,7
Prowincja i Cesarstwo	64	1,2
Zagranica	8	0,2
Razem	5300	100,0

Z Tabl. 1 widać, że z ludności, zamieszkałej w Warszawie, zmarło w roku 1912 5030 osób i ta więc liczba zmarłych podlega poniżej opracowaniu.

Podział zmarłych według wieku i płci wraz z wyliczeniem stosunków procentowych podany jest w Tablicy 2.

Wynika z niej, że 53,6% zmarłych stanowią mężczyźni, a 46,4% kobiety.

Jeżeli wyłączymy z rachunku noworodki martwe, to otrzymamy, że mężczyzn umarło 53,0%. a kobiet 47,0%.

Liczby te są bardzo zbliżone do odpowiednich liczb dla całej ludności m. Warszawy.

Według danych, ogłoszonych przez Magistrat m. Warszawy za rok 1911, znajdujemy, że 52,1% zmarłych stanowią mężczyźni, 47,9% kobiety.

Na 1000 mieszkańców żydów (w roku 1912 było ich w Warszawie 297977) wypada *noworodków martwych* 1,8.

Liczba ogólna dla ludności m. Warszawy wynosiła w roku 1911 1,3.

Nie należy jednak z tego wyciągać zbyt pośpiesznie wniosku, jakoby liczba noworodków martwych była wśród ludności żydowskiej większa, niż wśród całej ludności m. Warszawy.

Te same dane Magistratu wykazują np. za rok 1911, że liczba noworodków martwych u żydów wynosiła 1,3 na 1000 mieszkańców, t. j. akurat tyle, ile wynosił ten spółczynnik dla całej ludności.

Różnica między spółczynnikiem, ogłoszonym za rok poprzedzający przez Magistrat m. Warszawy i naszym tłómaczy się wprost tem, że określenie noworodka martwego jest połączone i z pewną trudnością i różnie pojmowane.

W rozróżnieniu noworodka martwego od żywego wykazuje się cały szereg różnic religijnych, narodowych, prawodawczych i zwyczajowych.

Dość wspomnieć, że urzędowa statystyka w Anglji nie uznaje wogóle noworodków martwych. Francja uznaje za noworodki martwe te wszystkie dzieci, które zostały urzędnikowi stanu cywilnego przedstawione jako nieżywe „presentés sans vie“. Hiszpanja uznaje nawet takie dzieci za narodzone martwo, które przeżyły pewną liczbę dni, ale nie zostały jeszcze ochrzczone.

Jak widać z tych paru przykładów, pojęcie noworodka

martwego nie jest ściśle określone i nawet wielkie różnice w spółczynnikach statystycznych, tyczących noworodków martwych, a pochodzących z różnych źródeł, nie uprawniają do żadnych wniosków.

Wyliczmy teraz z Tablicy 2 ogólny spółczynnik śmiertelności.

Otrzymamy wówczas, że na 1000 mieszkańców żydów umarło w roku 1912 15,00 osób (bez noworodków martwych).

Odpowiedni spółczynnik dla całej ludności w Warszawie według danych Magistratu za rok 1911 wynosi 19,35, czyli znacznie więcej.

Przyczyna tej różnicy nie leży oczywiście ani w lepszych warunkach hygienicznych, ani w większej odporności ludności żydowskiej w stosunku do ogółu ludności, lecz przedewszystkiem w tej nieścisłości, z jaką sądzi się o śmiertelności na zasadzie tak prymitywnej jej miary, jak „surowy“ spółczynnik śmiertelności.

Teoretycznie ścisłym miernikiem jest jedynie prawdopodobieństwo śmiertelności. Zwykły spółczynnik śmiertelności — liczba zmarłych na 1000 mieszkańców danej kategorji — w braku innej miary może służyć w primitywności swojej tylko jako pierwsze przybliżenie, zresztą bardzo nieścisłe, wskaźnika śmiertelności z następujących powodów.

Dla każdej kategorji wieku danej ludności oprócz prawa śmierci ogólnego, które statystyka stara nazywała „the force of mortality“ działa jeszcze pewna śmiertelność, zależna od tego właśnie wieku, i jeżeli się chce mierzyć i porównywać śmiertelność dwóch ludności, to trzeba przedewszystkiem uwzględnić ich skład według wieku. Tymczasem każda ludność jest pod tym względem odmienna.

Może więc się z łatwością zdarzyć, że np. ludność, żyjąca w najlepszych warunkach hygienicznych i bardzo odporna przeciwko chorobom wszelkiego rodzaju może mieć daleko większy spółczynnik śmiertelności od ludności, żyjącej w opłakanym stanie zdrowotnościowym i nawiedzanej często przez choroby epidemiczne, jeżeli tylko mamy w pierwszym przypadku do czynienia z ludnością o wielkiej liczbie dzieci i młodszych kategorji wieku (t. zw. ludność typu piramidy), a w drugim z ludnością o silnie reprezen-

TABLICA II.

Ludność żydowska zmarła w r. 1912 w Warszawie według płci i wieku.

Wiek	Płeć męska	%	Płeć żeńska	%	Razem	%	
Noworodki martwe;	329	12,2	231	9,9	560		11,1
mniej niż 1 dzień	23		16		39		
1 dzień	11		4		15		
2 dni	6		8		14		
3 „	5	2,4	4	2,1	9		2,3
4 „	3		3		6		
5 „	10		5		15		
6 „	6		10		16		
od 6 dni do 1 mies.	58	2,2	57	2,5	115	2,3	
1 miesiąc	46	1 7	57	2,5	103	2,0	
2miesiące	39	1,4	39	1,7	78	1,6	
3 „	37	1,4	32	1,4	69	2,1	
4 „	27	1,0	27	1,2	54	1,1	
5 „	43	1,6	24	1,0	67	1,8	17,1
6 „	52	1,9	48	2,1	100	2,0	
7 „	24	0,9	23	1,0	47	0,9	
8 „	20	0,7	39	1,7	59	1,2	
9 „	34	1,3	20	0,9	54	1,1	
10 „	29	1,1	19	0,8	48	0,9	
11 „	18	0,7	12	0,6	30	0,6	
1 rok	236	8,7	189	8,1	425	8,4	
2 lata	100	3,7	83	3,6	183	3,6	
3 „	48	1,8	38	1,6	86	1,7	15,6
4 „	29	1,1	28	1,2	57	1,1	
5 „	23	0,9	19	0,8	42	0,9	
6 „	19		12		31		
7 „	12		16		28		
8 „	14	2,3	16	2,8	30		2,5
9 „	10		10		20		
10 „	8		12		20		
11 „	4		8		12		
12 „	16		8		24		
13 „	11	2,4	8	1,8	19		2,1
14 „	17		9		26		
15 „	18		10		28		

Wiek	Płeć męska	%	Płeć żeńska	%	Razem	%
16 lat	9		9		18	
17	14	2,9	11	2,8	25	2,9
18	20		11		31	
19	17		11		28	
20	19		13		32	
21	21		8		29	
22	15		8		23	
23	8	2,3	13	2,4	21	2,3
24	12		11		23	
25	7		16		23	
26	18		18		36	
27	15		18		33	
28	13	2,5	24	3,6	37	3,1
29	10		6		16	
30	12		17		29	
31	10		8		18	
32	14		16		30	
33	19	2,5	5	2,2	24	2,3
34	13		15		28	
35	12		8		20	
36	10		17		27	
37	10		13		23	
38	6	2,0	13	3,3	19	2,7
39	11		15		26	
40	17		19		36	
41	9		13		22	
42	17		19		36	
43	16	2,9	14	3,2	30	3,0
44	15		11		26	
45	22		17		39	
46	16		12		28	
47	22		17		39	
48	24	4,5	16	3,1	40	3,8
49	21		10		31	
50	38		16		54	

Wiek	Płeć męska	%	Płeć żeńska	%	Razem	%
51 lat	16		8		24	
52	30	5,0	24	3,7	54	4,4
53	33		18		51	
54	28		20		48	
55	28		15		43	
56	23		14		37	
57	23		13		36	
58	25	4,4	20	4,3	45	4,3
59	20		22		42	
60	28		30		58	
61	21		11		32	
62	39		19		58	
63	28	4,9	16	4,0	44	4,5
64	15		21		36	
65	28		26		54	
66	17		13		30	
67	41		17		58	
68	34	5,6	22	4,1	56	4,8
69	26		17		43	
70	32		27		59	
71—75	94	3,5	133	5,7	227	4,6
76—80	87	3,2	105	4,6	192	3,9
powyżej 80 lat	65	2,4	109	4,7	174	3,6
Razem	2698	100,0	2332	100,0	5030	100,0

towanych klasach wieku średniego i starszego (t. zw. ludność typu dzwonu).

Dla porównań jednej i tej samej masy można dość dobrze zastosować badanie spółczynnika śmiertelności, ale dla wyciągania wniosków z mas o charakterze różnym, czy to pod względem ekonomicznym, czy też rasowym, porównanie spółczynników śmiertelności nie uprawnia zgoła do żadnych wniosków.

Należy szukać albo lepszego przybliżenia do prawdopodobieństwa śmiertelności, albo też starać się wyeliminować różnicę w podziale ludności na kategorje wieku.

Ostatni cel może być osiągnięty przez tak zwaną metodę indeksów. Polega ona na tem, że wybiera się pewną ludność za typową, „Standard Population", (twórca tej metody Körösi proponował ludność Norwegji) pod względem podziału na kategorje wieku, a badane masy sprowadza się rachunkowo do tej typowej ludności i wtedy, mając dwie masy o jednakowym podziale według kategorji wieku, można porównywać te nowe spółczynniki—indeksy śmiertelności za sobą.

Jeżeli zaś chodzi o lepsze przybliżenie, niż spółczynnik, to bada się spółczynniki te nie masowo, lecz wylicza się je dla każdej klasy wieku osobno i porównywa takim sposobem otrzymane spółczynniki elementarne.

Tablica 3.

Podział ludności żydowskiej m. Warszawy według kategorji wieku na zasadzie danych spisu ogólnego w r. 1897.

Wiek	% całej ludności	Wiek	% całej ludności
do 10 l.	25,2	50—60	5,3
10—20	24,9	60—70	3,3
20—30	18,6	70—80	1,3
30—40	12,8	powyżej 80	0,6
40—50	7,9	Niewiadomego wieku	0,1
		Razem	100,0

Przeprowadźmy rachunek taki i w naszym wypadku, a przekonamy się, jak się ma śmiertelność ludności żydowskiuj do całej ludności m. Warszawy.

Ponieważ podział ludności według wieku można określić tylko na zasadzie spisów, dla ludności w kraju i w Warszawie materjału nowszego nie posiadamy.

Skorzystajmy jednak z materjału, otrzymanego podczas ostatniego spisu ludności w państwie w roku 1897.

Dane tego spisu zamieszczamy w Tablicy 3.

Jeżeli stosunki procentowe tej Tablicy przeniesiemy na ludność żydowską m. Warszawy z r. 1912, to otrzymamy podział według wieku za ten rok.

Dane te podajemy w Tablicy 4.

T a b l i c a 4.

Liczba mieszkańców żydów m. Warszawy według kategorji wieku za r. 1912 przy uwzględnieniu podziału według Tablicy 3.

Wiek	Liczba mieszkańców żydów	Wiek	Liczba mieszkańców żydów
0—10	75090	50—60	15793
10—20	74196	60—70	9833
20—30	55124	70—80	3874
30—40	38141	powyżej 80	1788
40—50	23540	Niewiadomego wieku	300
		Razem	297977

Wyliczmy teraz według danych Tablic 2 i 4 spółczynniki śmiertelności dla każdej klasy wieku.

Dane te umieszczamy w Tablicy 5.

Jeżeli skorzystamy teraz z danych spisu jednodniowego z r. 1897 również i dla całej ludności m. Warszawy i wyliczymy liczby danej kategorji wieku dla wszystkich mieszkańców, to możemy wyliczyć spółczynniki śmiertelności dla poszczególnych kategorji wieku c a ł e j ludności; otrzymamy wtedy szereg spółczynników, które będziemy mogli już porównać z pierwszymi.

Rezultat tego wyliczenia podajemy w Tablicy 6.

Tablica 5.

Spółczynniki śmiertelności dla poszczególnych klas wieku wśród ludności żydowskiej.

Wiek	Na 1000 żyjących w danej klasie umiera	Wiek	Na 1000 żyjących w danej klasie umiera
10—20	3,3	50—60	27,8
20—30	4,9	60—70	47.8
30—40	6,6	70—80	108,1
40—50	14,7	powyżej 80	97,7

Przy wyliczeniu tych spółczynników pominęliśmy okres wieku od 0 do 10, w tych bowiem latach grają rolę specjalne czynniki śmiertelności dziecięcej i przy badaniach nad nią należy mieć bardzo ścisłe dane o podziale według wieku jakiemi nie rozporządzamy.

Jeżeli teraz porównamy spółczynniki Tablic 5 i 6, to z łatwością zauważymy, że śmiertelność w poszczególnych kategorjach wieku wśród ludności żydowskiej m. Warszawy i całej ludności Warszawskiej jest taka sama.

W wieku od 10 do 40 lat śmiertelność ludności żydowskiej jest nieco mniejsza od ogólnej, potem aż do lat 80 nieco znowu większa, rozbieżność daje się zauważyć dopiero dla kategorji wieku powyżej lat 80, co należy przypisać jedynie przewidzianej przez teorję statystyki przesadzie, z jaką jest podawany wiek osób starszych, co specjalnie silnie odbiło się na naszym materjale.

Przez porównanie danych Tabl. 3 i 6 możemy sobie teraz uzmysłowić, skąd pochodzi ogólnie przyjęty fałszywy wniosek, jakoby ludność żydowska wykazywała mniejszą śmiertelność od całej ludności m. Warszawy, wniosek zbudowany na rozważaniu ogólnych spółczynników śmiertelności (19,35 i 15,00).

Pochodzi to stąd że, jak na pierwszy rzut oka daje się zauważyć, ludność żydowska posiada daleko większy procent osób w wieku młodszym, produkcyjnym, (od 20 do 50),

Tablica 6.

Smiertelność całej ludności m. Warszawy w r. 1911.

Wiek	% całej ludności według spisu 1897 roku	Liczba wszystkich mieszkańców m. Warszawy w danej kategorji wieku w r. 1911	Na 1000 żyjących w danej kategorji wieku wszystkich mieszkańców m. Warszawy umarło
10—20	19,8	157824	4.5
20—30	22,9	172534	5,3
30—40	15,0	119564	7,0
40—50	8,9	70941	13,3
50—60	6,3	50217	24,0
60—70	3,7	29492	47,4
70—80	1,5	11956	108,3
powyżej 80	0,3	2991	205,6

kiedy śmiertelność jest mniejsza, a daleko mniejszy w wieku starszym (powyżej 50), kiedy to śmiertelność jest większa, niż ma to miejsce pośród całej ludności m. Warszawy.

Ażeby wniosek nasz lepiej jeszcze uzmysłowić, przyjrzyjmy się Fig. 1.

Na figurze tej podane są dwie krzywe ruchu spółczynników śmiertelności dla poszczególnych klas wieku, jedna jest pomyślana dla ludności żydowskiej, druga dla całej ludności m. Warszawy.

Krzywe te są przesunięte równolegle do osi rzędnych wzdłuż osi wieku, gdyż w ten sposób można lepiej zauważyć ich równobieżność, niż jeżeliby miały one wspólne odcinki i zlewałyby się ze sobą.

Wobec danych liczbowych i na zasadzie diagramu Fig. 1 możemy wyprowadzić wniosek, że

> ludność żydowska m. Warszawy wykazuje zupełnie tę samą śmiertelność, co i cała ludność miasta.

Gdybyśmy chcieli porównać spółczynnik śmiertelności ludności żydowskiej m. Warszawy z spółczynnikami śmiertelności ludności innych miast wielkich, lub ludności innych narodów lub ras, moglibyśmy łatwo z wyżej wyłuszczo-

nych powodów wyprowadzić wnioski nieścisłe, wobec czego porównań tych zaniechamy.

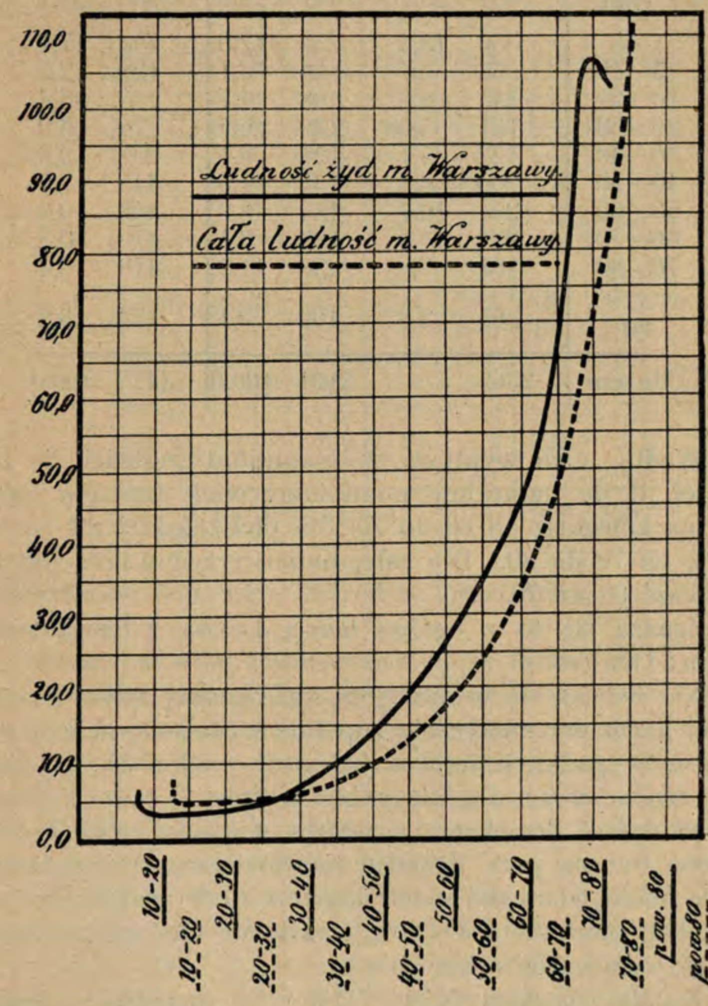
Ażeby zakończyć z materjałem liczbowym naszej głównej Tablicy 2, podamy z niej jeszcze parę szczegółów.

Przedewszystkiem częstość wypadków śmierci w różnych kategorjach wieku (bez noworodków martwych).

Dane te są zawarte w Tablicy 7.

Fig. 1.

Ruch spółczynników śmiertelności dla poszczególnych kategorji wieku całej ludności i ludności żydowskiej m. Warszawy.

Tablica 7.

Liczba osób wyznania mojżeszowego zmarłych w r. 1912 według płci i wieku (bez noworodków martwych).

Wiek	Liczba zmarłych					
	Płci męzkiej	%	Płci żeńskiej	%	Razem	%
Poniżej 1 roku	491	20,7	447	21,3	938	21,1
1—5	436	18,4	357	17,0	793	17,7
5—10	63	2,7	66	3,1	129	2,9
10—20	145	6,2	98	4,7	243	5,4
20—30	131	5,5	139	6,5	270	6,0
30—40	122	5,1	129	6,1	251	5,6
40—50	200	8,4	145	7,0	345	7,7
50—60	254	10,7	184	8,9	438	9,8
60—70	281	11,9	189	9,1	470	10,5
70—80	181	7,6	238	11,2	419	9,4
powyżej 80	65	2,8	109	5,1	174	3,9
Razem	2369		2101	100,0	4470	100,0

Według nich wypływa, że maximum częstości dla płci męzkiej, o ile naturalnie pominiemy wiek dziecięcy, przypada na kategorję od 60 do 70. dla płci żeńskiej zaś na kategorję od 70 do 80. Dla całej ludności żydowskiej dla kategorji od 60 do 70.

Zgadza się to z ogólną teorją Lexisa, z teorją wieku normalnego.

Nie wdając się w szczegóły, zaznaczamy tylko, że według tej teorji matematycznie zupełnie ścisłej, najczęściej zdarzają się wypadki śmierci w kategorji wieku 70; dla mężczyzn trochę wcześniej, dla kobiet później.

W dalsze dociekania z punktu widzenia teorji błędów i prawa Gaussa przy dyskusji częstości oraz w przeprowadzenie analogji między odchyleniami liczb naszych od najgęściejszej wartości i krzywą Gaussa na tem miejscu wdawać się oczywiście nie możemy.

Z dalszych szczegółów Tablicy 2, rozpatrzmy jeszcze

Tablica 8.

Śmiertelność niemowląt.

Wiek	chłopcy		dziewczęta		razem	
		%		%		%
0—1 dn.	23	4,7	16	3,6	39	4,1
1 dn.	11	2,2	4	0,9	15	1,6
2 dn.	6	1,2	8	1,7	14	1,4
3 dn.	5	1,0	4	0,9	9	1,0
4 dn.	3	0,6	3	0,7	6	0,6
5 dn.	10	2,0	5	1,1	15	1,6
6 dn.	6	1,2	10	2,1	16	1,6
od 6 dn. do 1 m.	58	11,9	57	12,7	115	12,3
Razem w 1 mies.	122	24,8	107	23,7	229	24,2
1 m.	46	9,4	57	12,7	103	11,1
2 m.	39	7,9	39	8,8	78	8,3
3 m.	37	7,5	32	7,1	69	7,3
4 m.	27	5,5	27	6,0	54	5,7
5 m.	43	8,8	24	5,4	67	7,1
6 m.	52	10,8	48	10,8	100	10,8
7 m.	24	4,9	23	5,3	47	5,1
8 m.	20	4,0	39	8,8	59	6,4
9 m.	34	6,9	20	4,4	54	5,7
10 m.	29	5,9	19	4,3	48	5,1
11 m.	18	3,6	12	2,7	30	3,2
Razem w 1 roku	491	100,0	447	100,0	938	100,0

śmiertelność niemowląt wśród ludności żydowskiej m. Warszawy.

Dane odnośne zamieszczone są w tablicy 8.

Trudno jest wyciągnąć jakikolwiek wniosek z danych tej tablicy, która ma służyć jedynie jako materjał, gdyż brak nam zupełnie danych o podziale ludności według wieku, skorzystanie zaś z danych z roku 1897, jak to robiliśmy dla całej ludności, jest dla kategorji wieku od 0 — 1 niedopuszczalne, co zaznaczyliśmy wyżej.

Po opracowaniu i przedstawieniu materjału według wieku i płci, jako najpierwszych elementów demograficznych, przejdźmy teraz do rozejrzenia się w materjale naszym według miesięcy roku, w których zastąpiła śmierć, jako

też miejsca zamieszkania zmarłych według cyrkułów policyjnych.

W Tablicy 9 podajemy materjał nasz, opracowany według miesięcy roku.

Ażeby wyeliminować rozmaitą ich długość, podajemy w Tablicy 10 dane, przedstawiające, ile osobników wyznania mojżeszowego umarło w r. 1912 średnio w jednym dniu każdego poszczególnego miesiąca.

Dane te potwierdzają znane już w statystyae pewniki, że

Tablica 9.

Zmarli według miesięcy.

MIESIĄC	Ogółem		WIEK					
			Noworodki martwe		0—1 ROKU		powyżej 1 r.	
	m.	ż.	chłop.	dziew.	chłop.	dziew.	m.	ż.
Styczeń . . .	230	215	30	21	38	39	162	155
Luty	204	179	25	20	31	29	148	130
Marzec . . .	206	193	27	17	29	28	150	148
Kwiecień . . .	206	198	23	24	31	27	152	147
Maj	225	157	25	14	41	29	159	114
Czerwiec . . .	220	166	28	16	56	49	136	101
Lipiec	261	222	22	14	73	66	166	142
Sierpień . . .	254	226	31	16	62	59	161	151
Wrzesień . . .	247	182	28	15	43	40	176	127
Październik . .	214	194	31	29	32	29	151	136
Listopad . . .	218	192	29	25	30	24	159	143
Grudzień . . .	213	208	30	20	25	28	158	160
Razem . .	2698	2332	329	231	491	447	1878	1654
	5030		560		938		3532	

w gorących miesiącach roku umiera największa liczba osób, w zimnych miesiącach mniejsza, najmniejsza zaś w umiarkowanych.

Przypatrzmy się teraz, jak dzielą się zmarli w roku 1912 według dzielnic miasta, a więc według cyrkułów policyjnych.

Tablica 10.

Liczba zmarłych, przypadająca **średnio** na jeden dzień każdego miesiąca.

MIESIĄC	OGÓŁEM (bez noworodków martwych			WIEK					
				0—1 roku			powyżej 1 roku		
	Wszyscy	m.	ż.	chłop.	dziew.	Razem	m.	ż.	Razem
Styczeń .	12,71	6,45	6,26	1,23	1,26	1,25	5,23	5,00	5,12
Luty . .	11,65	6,17	5,48	1,07	1,00	1,04	5,10	4,48	4,79
Marzec. .	11,45	5,77	5,68	0,93	0,90	0,91	4,84	4,80	4,82
Kwiecień .	11,81	6,01	5,80	1,00	0,90	1,00	5,06	4,90	4,98
Maj . . .	11,06	6,45	4,61	1,32	0,94	1,13	5,01	3,70	4,35
Czerwiec .	11,4	6,40	5,00	1,86	1,63	1,74	4,53	3,36	3,95
Lipiec . .	14,42	7,71	6,71	2,36	2,13	2,35	5,36	4,71	5,04
Sierpień .	14,00	7,20	6,80	2,00	1,90	1,95	5,20	4,90	5,05
Wrzesień .	12,60	7,03	5,57	1,43	1,33	1,38	5,86	4,23	5,04
Październ.	11,22	5,90	5,32	1,03	0,94	0,98	4,90	4,39	4,65
Listopad .	12,20	6,63	5,57	1,00	0,80	0,90	5,30	4,67	4,99
Grudzień .	12,06	6,00	6,06	0,81	0,90	0,86	5,10	5,16	5,13

Dane odnośne zamieszczamy w tablicy 11.

Tablica 11.

Ludność żydowska, zmarła w roku 1912 według cyrkułów *zamieszkania *).*

Cyrkuł	Liczba zmarłych	Cyrkuł	Liczba zmarłych
I	63	X	83
II	413	XI	48
III	568	XII	111
IV	624	XIII	73
V	883	XIV	210
VI	255	XV	203
VII	570	Razem	4667
VIII	518	Niewiadomego zamieszkania	363
IX	45	Razem	5030

*) Miejsce zamieszkania nie jest identyczne z miejscem zejścia, gdyż np. kilkaset żydów, *zamieszkałych* w różnych dzielnicach miasta, umiera corocznie w Szpitalu żydowskim na Czystem i w innych Szpitalach Warszawskich.

Absolutne te liczby nie dają jednak odpowiedniego obrazu różnicy śmiertelności w poszczególnych cyrkułach, gdyż różne cyrkuły są ilościowo różnie przez żydów zamieszkałe.

Ażeby sprowadzić liczbę żydów, zamieszkałych w różnych cyrkułach do jednego wskaźnika, wyliczmy na zasadzie procentowego udziału zamieszkania żydów w poszczególnych dzielnicach w roku 1911, ile ludności żydowskiej mieszkało w każdym poszczególnym cyrkule w r. 1912.

Dane te zamieszczamy w tablicy 12.

T a b l i c a 12.

Stan ludności żydowskiej m. Warszawy według cyrkułów policyjnych.

Cyrkuł	Według danych za rok 1911 mieszkało w danym cyrkule ogółu żydów	Zatrzymując udział % ludności żydowskiej według rubr. II, otrzymamy za rok 1912
I	1,5%	4470
II	7,1%	21156
III	13,6%	40525
IV	16,9%	50358
V	17,4%	51848
VI	5,0%	14899
VII	9,6%	28606
VIII	11,5%	34267
IX	0,7%	2086
X	1,4%	4172
XI	0,8%	2384
XII	3,4%	10131
XIII	3,8%	11323
XIV	3,4%	10131
XV	3,9%	11621
Razem	100,0%	297977

Na zasadzie Tablic 11 i 12 wyliczmy teraz spółczynniki śmiertelności dla każdego poszczególnego cyrkułu.

Dane odpowiednie zamieszczamy w Tablicy 13.

Liczby te wykazują duże wahania, bo od 6,5 w cyrkule XIII aż do 22,1 na tysiąc mieszkańców danego cyrkułu w cyrkule IX.

Na ogół cyrkuły, zamieszkane przez żydów gęściej wy-

Tablica 13.

Śmiertelność ludności żydowskiej według cyrkułów zamieszkania.

Cyrkuł	Na 1000 mieszkańców żydów umiera	Cyrkuł	Na 1000 mieszkańców żydów umiera
I	14,3	IX	22,1
II	19,4	X	20,0
III	14,0	XI	20,1
IV	12,4	XII	11,0
V	17,0	YIII	6,5
VI	17,1	XIV	20,7
VII	20,0	XV	19,2
VIII	15,1		

kazują większą śmiertelność, niż cyrkuły mniej przez nich zamieszkane, ale wniosek ten nie może być uogólniony, bo w cyrkułach, mało przez żydów zamieszkanych, mieszka klasa bogatsza i w lepszych warunkach żyjąca, co oczywiście ma wpływ decydujący na mniejszą śmiertelność.

Przyczyna małej śmiertelności w cyrkule IV wynika przedewszystkiem z tego, że w tej dzielnicy *żydowskiej* jest bardzo dużo sklepów i interesów handlowych, co wpływa na mniejszą gęstość zaludnienia, a tem samem na mniejszą śmiertelność.

Bardzo ciekawym jest fakt, że śmiertelność żydów według cyrkułów odpowiada takiejże śmiertelności całej ludności miasta, nie bacząc na niejednakowo gęste zaludnienie niektórych cyrkułów przez żydów.

Dla porównania powtórzmy za publikacją Wydziału Statystycznego przy Magistracie m. Warszawy odpowiednie dane za rok 1911, które są zamieszczone w naszej Tablicy 14.

Przy porównaniu Tablicy 14 z 13 widać, że i według cyrkułów śmiertelność mieszkańców żydów nie różni się w ruchu swoim od całej ludności m. Warszawy.

Współbieżność tę najlepiej uzmysłowi Fig. 2, na której jedna linja jest pomyślana dla całej ludności, a druga tylko dla ludności żydowskiej m. Warszawy.

Rozbieżność daje się zauważyć tylko dla dzielnicy Wolskiej, t. j. dla cyrkułu VII. Naogół, zważywszy, że w rozumowaniach naszych są uwzględnione spółczynniki śmier-

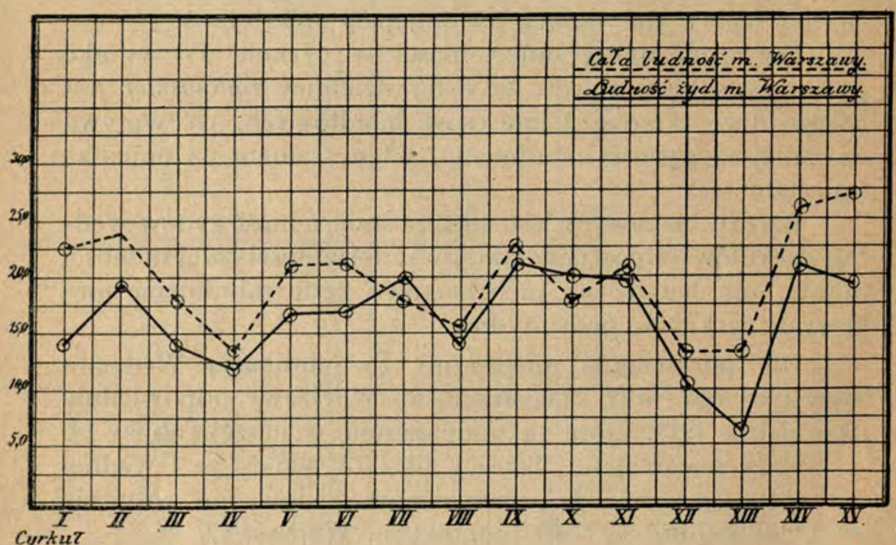
Tablica 14.

Śmiertelność całej ludności m. Warszawy w roku 1911 według cyrkułów policyjnych.

Cyrkuł	na 1009 mieszkań. umiera	Cyrkuł	na 1000 mieszkań. umiera
I	22,5	IX	22,7
II	23,8	X	17,9
III	17,9	XI	20,6
IV	13,4	XII	13,2
V	21,4	XIIf	13,3
VI	21,4	XIV	25,5
VII	17,9	XV	27,1
VIII	15,1		

Fig. II.

Śmiertelność według cyrkułów zamieszkania.

telności, możemy dojść do wniosku, że i według cyrkułów zamieszkania śmiertelność ludności żydowskiej nie różni się od śmiertelności całej ludności m Warszawy.

DRUKARNIA
NAUKOWA
w WARSZAWIE